

STORTINGET

Representantforslag 131 S

(2023–2024)

fra stortingsrepresentantene Terje Halleland, Roy Steffensen, Helge André Njåstad, Olaug Vervik Bollestad, Irene Ojala, Tobias Drevland Lund, Sveinung Stensland og Une Bastholm

Dokument 8:131 S (2023–2024)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Terje Halleland, Roy Steffensen, Helge André Njåstad, Olaug Vervik Bollestad, Irene Ojala, Tobias Drevland Lund, Sveinung Stensland og Une Bastholm om gransking av Birgitte Tengs-saken

Til Stortinget

Bakgrunn

Den 6. mai 1995 ble Birgitte Tengs drept i et utmarksområde ved Kopervik, 400 meter fra sin egen bopel. Det var brukt betydelig vold, og var sannsynligvis knyttet til et seksuelt overgrep. Dette var starten på et årelangt mareritt for mange involverte. I dag, nesten 30 år etter den grusomme handlingen, er det fremdeles ingen dømt gjerningsmann for drapet på Birgitte.

To personer er blitt siktet og dømt i tingretten, men begge er etter anke blitt frikjent i lagmannsretten. Den første i 1998 og den siste i 2023. Den som ble frifunnet i straffesaken i 1998, ble dømt til å betale en oppreisningserstatning på 100 000 kroner til de etterlatte. Denne dommen ble ikke rettet opp i før over 20 år senere, da politiet tok ut siktelse mot en ny person.

Politiet har blitt kritisert gjennom hele etterforskningen av saken. Selv om flere lover og rutiner er blitt endret i kjølvannet av denne saken, har politiet aldri klart å rette opp i de feilene som er blitt begått, noe som har ført til at mange har måttet leve med konsekvensene av feilgrep hos politiet.

Den første siktede i saken, som var Birgittes søskenbarn, har gjennom alle disse årene måttet leve med en

mistanke over seg i lokalsamfunnet, også fordi politiet aldri forsøkte å fremstille ham som uskyldig i saken. Politiet er blitt kraftig kritisert for sine avhørsmetoder, som førte til at søskenbarnet tilsto drapet.

Den andre siktede ble tidlig navngitt i saken som en mulig mistenkt, men politiet fulgte ikke opp denne personen før mange år senere, da det var blitt etablert en coldcase-gruppe hos politiet. Opplysninger om den andre siktede ble holdt tilbake fra forsvarerne til søskenbarnet, og en rapport utarbeidet av en ansatt på politikontoret ble også holdt tilbake fra forsvarerne. Han hadde i 1995 blitt avhørt som vitne, selv om det ifølge sakkyndige var åpenbart at han skulle hatt status som siktet den gang.

I 1998 ble søskenbarnet pågrepet. Det ble da gjennomført avhør av ham i 17 dager i strekk. Det er over 200 timer politiavhør. Søskenbarnet ble manipulert og utsatt for direkte løgner av politiet. Han ble fortalt at faren hadde gått bort fra sin forklaring, der han gav sønnen alibi. Søskenbarnet fortalte også sin forsvarer Arvid Sjødin og lensmannsbetjent Lars Grindheim underveis i avhørene at han ikke husket noe av hendelsen. Selv den dagen han signerte den formelle tilståelsen, fremgår det av dagboken til Grindheim at søskenbarnet gav uttrykk for at han ikke husket hendelsen.

Under avhørene fikk søskenbarnet forklart av politiet at de kunne bevise at han hadde drept Birgitte, men at søskenbarnet ikke husket det selv.

For forsvareren ble saken vanskelig da det viste seg at politiet hadde holdt tilbake 24 ringpermer med 3 800 dokumenter, hvorav 1 800 vitneavhør, da de hadde lagret dem som «0-dokumenter». I dag er det innført helt andre regler og rutiner ved avhør, samt rett til å ha advokat til stede under avhørene. Det er også innført ny regel som fratrar politiet mulighet til å ha såkalte «0-doku-

menter» i en sak, jf. Riksadvokatens rundskriv del II nr. 3 fra 1999.

I alle disse årene har det blitt arbeidet for en oppreisning for søskenbarnet og hans pårørende. Dette er vanskelig da det ikke finnes en lov som gir søskenbarnets foreldre en erstatning etter belastninger gjennom 27 år. Det er heller ikke et regelverk i dag som sikrer at utgifter til advokat ved slikt arbeid blir erstattet. Advokaten, som arbeidet med saken i 26 år, har tappt mange millioner.

Søskenbarnet ble siktet for drapet på Birgitte Tengs 8. februar 1997. Den 27. november 1997 ble han i Karmund herredsrett dømt til fengsel i 14 år for drapet. Han ble videre dømt til å betale en oppreisningserstatning på 100 000 kroner til Birgittes foreldre. Dommen ble anket, og han ble i Gulating lagmannsretts dom av 18. juni 1998 frifunnet i straffesaken, men dømt til å betale oppreisningserstatning på 100 000 kroner til de etterlatte. Høyesterett opprettholdt i dom av 24. september 1999 oppreisningserstatningen som ble ilagt av Gulating lagmannsrett. Dette var i strid med uskyldpresumpsjonen i Den europeiske menneskerettskommisjon (EMK) artikkel 6, ettersom det i den sivile dom står at søskenbarnet hadde drept Birgitte. Dette så ikke Høyesterett. Gulating lagmannsrett tilkjente 30. april 2001 fetteren 400 000 kroner i erstatning og 75 000 kroner i oppreisning etter straffeprosessloven. Fetterens foreldre og søsken ble tilkjent 50 000 kroner for ulempe påført ved ransaking av deres hjem og enkelte andre forhold.

Gjennom flere år har saken gått gjennom rettssystemet. Riksadvokaten har besluttet ny teknisk etterforskning, noe som senere ble avvist. Søskenbarnet har gjentatte ganger begjært saken gjenopptatt, uten å ha fått medhold. Lagmannsrettens kjennelse om erstatning er blitt anket og avvist. Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) dømte den 11. februar 2003 den norske stat for brudd på uskyldpresumpsjonen, og tilkjente fetteren 20 000 euro i erstatning for ikke-økonomisk skade og 4 500 euro for dekking av utgifter.

På bakgrunn av nye bevis og dom avsagt i EMD kom Høyesteretts kjæremålsutvalg til at Gulating lagmannsrett måtte behandle spørsmålet om forkastelse av gjenopptakelsesbegjæringen på nytt. I den forbindelse ble det skrevet et prosesskriv på 136 sider og lagt ved fire ringpermer med bevis, som politiets dagbøker, politirapporter og vitner av betydning. Alt ble levert til Høyesterett.

Det ble etter kjennelse av 21. mars 2003 fra Høyesteretts kjæremålsutvalg begjært ny gjenopptakelse i Gulating lagmannsrett. Heller ikke her fant Gulating lagmannsrett grunn til å endre dette, selv om nye bevis viste hår fra en ukjent, og selv om saken dreide seg om en falsk tilståelse. Saken ble anket til Høyesterett. Kjæremålsutvalget kom etter en konkret vurdering til at det ikke forelå forhold som ga grunnlag for gjenopptakelse.

Det viste seg senere at det var store mangler ved grunnlagsmaterialet som var levert til Høyesteretts kjæremålsutvalg, og at retten aldri hadde mottatt fire ringpermer som var utarbeidet i forbindelse med gjenopptakelsen. Prosesskrivet på 136 sider var kommet med. Denne saksbehandlingsfeilen ble forsøkt rettet opp uten at avgjørelsen ble endret.

Prosesskrivet viste til bevis som var omtalt i de fire permene. Den som leste prosesskrivet, skulle raskt kunne se at det manglet dokumenter i saken.

I 2006 ble det innsendt en begjæring og redegjort for at verken Gulating lagmannsrett eller Høyesterett kunne ha lest alle sakens dokumenter, da de fire ringpermene var borte.

Høyesterett kom imidlertid til at det ikke var hjemmel til å endre avgjørelsen.

Det å ikke lese sakens dokumenter kan være straffbart. Derfor ble tre dommere i Gulating lagmannsrett anmeldt til politiet. Riksadvokaten bestemte at Trøndelag politidistrikt skulle etterforske saken. De kom til at «dommerne nok hadde lest dokumentene, men funnet at de ikke hadde betydning». Da det ble bedt om å få ettergå etterforskningen, fant de ikke dokumentene. Senere har det vist seg at de var blitt skjermet, slik at forsvaret ikke fikk tilgang.

Justisdepartementet hadde i forbindelse med ny tvistelov, som trådte i kraft den 1. januar 2008, gitt ut en overgangsforskrift. I denne forskriften stod det at i alle saker som ble begjært gjenåpnet etter den 1. januar 2008, skulle den nye tvisteloven benyttes. Her var fristen for gjenåpning ti år, jf. lovens § 31-6 andre ledd. Etter den gamle tvistemålsloven § 408 andre ledd var fristen fem år. Dette åpnet for at den nye loven kunne benyttes på dommen mot søskenbarnet, som ble avsagt den 18. juni 1998.

Etter flere rettsrunder i både lagmannsretten og Høyesterett ble det åpnet for en gjenåpning av saken, men dette ble derimot endret etter en anke om rettsanvendelse fra bistandsadvokat. Konklusjonen ble dermed at den nye tiårsfristen ikke kom til anvendelse i saken, men at fristen gikk ut i 2003. Dermed var alle muligheter brukt opp i forsøket på å rette opp i en feilaktig dom.

I 2015 opprettet Kripos en cold case-gruppe for tidligere uopplarte drapssaker.

I 2016 opplyste cold case-gruppen i en pressekonferanse i Haugesund at søskenbarnet ikke var skyldig, og de lovet å fortsette arbeidet med å finne gjerningsmannen. Politimester Hans Vik ba faren til søskenbarnet om unnskyldning. I 2017 startet cold case-gruppen en ny etterforskning av det 27 år gamle drapet på Birgitte Tengs på Karmøy.

På denne bakgrunn forsøkte søskenbarnet på nytt å få gjenopptatt saken, men også her ble saken avvist etter flere rettsrunder. Det ble da krevd erstatning. Borgarting

lagmannsrett uttalte i 2020 at de tolket erstatningsdommen fra 1998 slik at den fortsatt er rettskraftig, og avviste dermed grunnlaget fra dommen i EMK om vedvarende krenkelse av privatlivet, æren og omdømmet. I tillegg ble det anført at statens handlinger ved flere anledninger gjennom årenes løp bidro til å kaste et mistankens lys mot søskenbarnet, som i praksis fortsatt skulle anses som gjerningsperson. Videre mente de at det ikke var i strid med at omdømmet til en frikjent mann ble ødelagt, jf. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 17. Borgarting lagmannsrett frifant staten i dom av 18. desember 2020.

Den 3. september 2021 meldte politiet i en pressemelding at det var pågrepet en person som var siktet for drapet på Birgitte Tengs. Det viste seg å være en mann som det hadde vært tipset om i dagene etter drapet i 1995. En politisekretær i Haugesund hadde skrevet en rapport på 26 sider om vedkommende som mistenkt allerede i 1996. Dette var for øvrig opplysninger som ikke ble gitt til forsvarerne til søskenbarnet. Det var funnet DNA som knyttet den pågrepne til drapet ved at hans Y-kromosom var funnet i blod på strømpebuksen til Birgitte. Sakkyndige fant at ingen andre enn den pågrepne kunne ha avsatt Y-kromosomet. Den 17. oktober 2022 ble vedkommende tiltalt for drapet på Birgitte Tengs.

Dette medførte at Agder lagmannsrett kunne behandle den 24 år gamle dommen, og den 4. november 2022 avsa Agder lagmannsrett gjenåpningsavgjørelse og frifinnelsesdom for søskenbarnet. Den nye tiltalte ble i Haugaland og Sunnhordland tingrett den 6. februar 2023 dømt til 17 års fengsel og dømt til å betale 1 200 000 kroner i oppreisningserstatning til Birgittes foreldre. Han ble også siktet for drapet på Tina Jørgensen, som nå er henlagt på grunnlag av bevisets stilling.

I desember 2023 ble han imidlertid frifunnet i Gulating lagmannsrett. Politiet ble i dommen kraftig kritisert for å ha gått i en bekreftelsesfelle. Dommerne mente at DNA-funnet hadde definert hele etterforskningen, at politiet ikke hadde en objektiv tilnærming, og at alle

andre bevis ble tolket for å passe med hypotesen om at tiltalte var skyldig. På tross av at det var gjort flere DNA-funn fra andre ukjente menn, samt funn av hår fra minst fem andre personer, mente påtalemyndigheten at dette måtte ses bort fra.

Norge har opplevd mange saker de senere årene hvor det har blitt reist kritikk mot både politiet, påtalemyndigheter, domstolene og gjenopptakelseskommisjonen. Denne kritikken har i ettertid vist seg å være berettiget. Mens forslagsstillerne bruker drapet på Birgitte Tengs som eksempel på hvor galt ting kan gå, finnes det flere saker som viser at system, rutiner, regelverk og lovverk ikke er bra nok til å ivareta de berørte. Forslagsstillerne kjenner til saker fra media hvor det kommer frem at personer har blitt frikjent etter at saken er blitt avvist seks ganger av gjenopptakelseskommisjonen, om bevis som er blitt kastet i uløste mordsaker, og om saker hvor det er pårørende som har drevet etterforskningen frem til en løsning.

Forslagsstillerens formål med forslaget er ikke å henge ut flere myndighetsorganer, men å sette ned et utvalg som skal legge frem forslag for å bedre ivareta rettssikkerheten i samfunnet og samtidig sikre anstendig behandling av de uskyldig rammede i slike saker, samt deres pårørende.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

Stortinget ber regjeringen nedsette et granskingsutvalg for gjennomgang av saken om drapet på Birgitte Tengs. Utvalget skal gjennomgå alle deler av saken som omfatter politiet, påtalemyndigheter og domstolenes arbeid. Granskingsutvalget skal også gis adgang til å se på andre saker som kan utfylle deres arbeid.

4. april 2024

Terje Halleland

Roy Steffensen

Helge André Njåstad

Olaug Vervik Bollestad

Irene Ojala

Tobias Drevland Lund

Sveinung Stensland

Une Bastholm

